

ЛЕКСИКОГРАФИЈА И ЛЕКСИКОЛОГИЈА
У СВЕТЛУ АКТУЕЛНИХ ПРОБЛЕМА

Зборник научних радова

ISBN 978-86-82873-82-2

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA

LEXICOGRAPHY AND LEXICOLOGY IN THE LIGHT OF CURRENT ISSUES

A collection of papers

Editorial board:

Stana Ristić, PhD, scientific advisor

Ivana Lazić Konjik, PhD, scientific advisor

Nenad Ivanović, PhD, senior research associate

BELGRADE

2021

ISBN 978-86-82873-82-2

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛЕКСИКОГРАФИЈА И ЛЕКСИКОЛОГИЈА У СВЕТЛУ АКТУЕЛНИХ ПРОБЛЕМА

Зборник научних радова

Уредништво:

др Стана Ристић, научни саветник

др Ивана Лазић Коњик, научни саветник

др Ненад Ивановић, виши научни сарадник

БЕОГРАД

2021

Издавач:
Институт за српски језик САНУ

Рецензенти:
дописни члан Словеначке академије наука и уметности (САЗУ) Андреја Желе
проф. др Милош Ковачевић
др Снежана Петровић, научни саветник
др Људмила Ричкова, доцент

Секретар уредништва:
др Јована Јовановић

Технички уредници:
др Јелена Јанковић
др Јована Јовановић
др Слободан Новокмет
мсп Маријана Ђукић

Коректура: аутори и технички уредници

Припрема за штампу:
Давор Палчић

Штампа:
Birograf comp d.o.o.
Атанасија Пуље 22, Београд

Тираж:
500

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81'373(082)
81'374(082)

ЛЕКСИКОГРАФИЈА и лексикологија у светлу актуелних проблема :
зборник научних радова / уредништво Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик,
Ненад Ивановић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2021 (Београд
: Бирограф). – 1170 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: Lexicography and lexicology in the light of current
issues. – Радови на више језика. –

Тираж 500. – Напомене и библиографске референце уз текст. –
Библиографија уз сваки рад. – Summaries.

ISBN 978-86-82873-82-2

а) Лексикологија – Зборници б) Лексикографија – Зборници
COBISS.SR-ID 54671625

САДРЖАЈ

Предговор	11
-----------------	----

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Jerzy BARTMIŃSKI, Czy można zbudować tezaurus etnolingwistyki? W jakim stopniu etnolingwistyka jako dyscyplina realizuje określony paradygmat naukowy?	17
Маргарита И. ЧЕРНЫШЕВА, Научные разработки Комиссии по лексикологии и лексикографии при Международном комитете славистов (МКС)	51
Стана С. РИСТИЋ, Речник САНУ и Београдска лексикографска школа	65

ДЕСКРИПТИВНА ЛЕКСИКОГРАФИЈА И ЛЕКСИКОГРАФСКИ МЕТАЈЕЗИК

Ивана В. ЛАЗИЋ КОЊИК, Стана С. РИСТИЋ, Ка отвореном речнику српског језика – проблем дефинисања лексичког значања	91
Рада Р. СТИЈОВИЋ, Цветана Ј. КРСТЕВ, Ранка М. СТАНКОВИЋ, Аутоматска екстракција дефиниција – допринос убрзању израде речника	113
Лариса Л. ШЕСТАКОВА, Анна С. КУЛЕВА, Проблемы стилистического описания лексики в современном толковом словаре русского языка	139
Цветелина ГЕОРГИЕВА, Атанаска АТАНАСОВА, Многотомният <i>Речник на българския език</i> в светлината на съвременните методи и подходи	155
Данко М. ШИПКА, Нормативни рјечнички квалификатори: истраживање случаја у Хрватској	175
Бојана С. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Парентезе у лексикографској дефиницији	191
Наташа С. ВУЛОВИЋ ЕМОНТС, Лексикографска кодификација и место обраде изрека и пословица у описним речницима савременог српског језика	205

Милица Љ. СТОЈАНОВИЋ, Еуфемизми и њихова обрада у савременим речницима српског језика	223
Ана М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ, Ријечце и њихови описи у рјечницима српског језика	239
Наташа М. МИЛАНОВ, Творбене карактеристике изразито полисемантичних лексема у српском језику	253
Ружица С. ЛЕВУШКИНА, Термини из сфере хришћанске аскетике у <i>Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ</i> .	271
Јелена Т. АЏАНОВИЋ, Глаголи <i>вероваџи</i> , <i>увереваџи/уверити</i> и <i>повероваџи</i> – синтаксичко-семантичка анализа и лексикографски аспект	289
Милан Д. ИВАНОВИЋ, Семантичка обиљежја као дефиниције фитонимâ у матичином једнотомнику и општим једнојезичницима уопште	313

Фразеологија и фразеолошки речници

Михаела Д. КУЗМОВА, Надежда С. КОСТОВА Фразеологизми с прагматична функција в българския език и тяхното лексикографско представяне	337
Гордана Р. ШТРБАЦ, Нови тип фразеолошког речника српског језика	353

ИСТОРИОГРАФИЈА

Историјска лексикографија и лексикологија

Ненад Б. ИВАНОВИЋ, Лексикографски погледи Владана Арсенијевића (1848–1900) и њихов утицај на рађање савремене српске описне лексикографије	373
Мария О. НОВАК, Яна А. ПЕНЬКОВА, Электронный словарь полонизмов в русском языке xiv–xvii вв.: функции историко-культурных комментариев	393
Софья И. ИОРДАНИДИ, перспективы создания историко-словообразовательного словаря русских морфем в контексте исторической лексикологии и лексикографии	409
Исидора Г. БЈЕЛАКОВИЋ, Александар М. МИЛАНОВИЋ, Речник скраћеница у славеносрпском језику (значај, концепција, лексикографска обрада)	423

Ана З. МАЦАНОВИЋ, Лексикографска обрада вишечланих лексичких јединица у <i>Речнику славеносрпског језика</i>	441
Ирина А. МАЛИШЕВА, Александар И. СОКОЛОВ, Израда „Речника руског језика 18. века“ у данашње време	461
Ирена Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ, Оглед термилошког речника из области историје српског књижевног језика XVIII и прве половине XIX века	477
Снежана П. ВУЧКОВИЋ, Хапакси старословенских канонских споменика: проблеми и методи истраживања	493
<u>Александр К. ШАПОШНИКОВ</u> , Проблемы церковнославянской лексикографии и лексикологии. Языковое родство церковнославянского искусственного идиолекта и дискурса церковной проповеди	517

Етимолошки речници

Ilona JANYŠKOVÁ, Úskalí tvorby etymologického slovníku	533
Марија Д. ВУЧКОВИЋ, О корисницима етимолошких речника и етимолошким речницима с корисничког аспекта	545

Дијалектологија и дијалекатски речници

Миодраг ЈОВАНОВИЋ, Један општи поглед на (лексичке) романизме у Црној Гори	561
Тања З. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Дијалекатски речници као извор за лингвокултуролошка испитивања народних говора	577
Татјана Г. ТРАЈКОВИЋ, Топономастичка истраживања на подручју призренско-тимочких говора и перспектива израде јединственог речника	593
Драгана РАДОВАНОВИЋ, Прилог историји значења и географском распореду лексичког пара <i>дом – кућа</i>	611
Мирјана С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ, О будућем етнодијалекатском речнику из обичаја животног циклуса у Рађевини	629

НЕОГРАФИЈА И НОВЕ ПОЈАВЕ У ЛЕКСИЧКОМ СИСТЕМУ

Твртко Т. ПРЋИЋ, Значај научног бављења неологизмима у српском језику: лексиколошки и лексикографски аспекти	643
--	-----

Domen KRIVINA, <i>Sprotni slovar slovenskega jezika</i> , COVID-19 in z njim povezano (novejše) besedje	669
Весна Н. ЂОРЂЕВИЋ, Марина М. НИКОЛИЋ, <i>Речник нових речи</i> у контексту савремене српске неографије	681
Диана Г. БЛАГОЕВА, Сия Б. КОЛКОВСКА, Лексикографско описание на новата лексика в българския език	697
Милан С. АЏАНОВИЋ, Страхиња Р. СТЕПАНОВ, Јасмина Н. ДРАЖИЋ, <i>Српски речник новијих англицизама</i> – недоумице, питања и примењена конструкцијска решења	711
Горан Б. МИЛАШИН, Индивидуализми у језику Твитера	725

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЈА И КОНЦЕПТОЛОГИЈА

Когнитивна лексикографија

Stanisława NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, Elementy „językowe” i „przyjęzykowe” w definicji leksykograficznej	745
Рајна М. ДРАГИЋЕВИЋ, Ка концептуалном речнику појмовних метафора	761
Зоя Ю. ПЕТРОВА, Наталиа А. РЕБЕЦКАЈА, Наталья А. ФАТЕЕВА, Интерактивный словарь компаративных тропов русской литературы: возможности использования в филологических исследованиях	785
Драгана Д. ВЕЉКОВИЋ СТАНКОВИЋ, Хуморна слика човека у лексици шаливог значења у српском језику	803
Сања Д. МИКЕТИЋ СУБОТИЋ, Бранислава М. ДИЛПАРИЋ, <i>Жена</i> у примерима употребе лексема у речницима српског језика матице српске	827
Радослава М. ТРНАВАЦ, О улози природног семантичког метајезика у дефинисању значења културолошких концепата <i>мерак</i> (срп.), <i>кайф</i> (рус.) (задовољство) и <i>инаји</i> (срп.)	845

Асоцијативна лексикографија

Драган Р. ЈАНКОВИЋ, Милена М. ЈАКИЋ ШИМШИЋ, Развојни асоцијативни речник српског језика: анализа заступљености синтагматских и парадигматских асоцијата	863
---	-----

Милена М. ЈАКИЋ ШИМШИЋ, Нада С. ШЕВА, Методолошки аспекти израде асоцијативног речника придевских антонима и супротности српског језика	885
Маја М. МАЂАРЕВ, Dragan R. ЈАНКОВИЋ, Analiza povezanosti konotativnog značenja reči i konotativnog značenja njihovih asocijativnih polja	907

СПЕЦИЈАЛНИ РЕЧНИЦИ

Грамагички речници

Данило С. АЛЕКСИЋ, Ка српском речнику аниматности	925
Јелена Љ. ВУЈИЋ, Вишечлане лексичке јединице у енглеском и српском језику као место сусрета синтаксе и морфологије	945
Наташа Б. КИШ, Рекцијски речник придева	969
Мирјана С. ГОЧАНИН, О могућем спектру информација у једном типу специјалног речника српског језика	985

Семантички речници

Јована Б. ЈОВАНОВИЋ, Ка речнику пејоратива у сфери <i>човек</i> у контексту обраде овог типа лексике у описним речницима српског језика	1009
Сања М. КРИМЕР ГАБОРОВИЋ, Теоријски, методолошки и практични аспекти састављања енглеско-српског речника назива за боје	1033

Терминолошка лексикографија

Mira M. MILIĆ, Olga V. PANIĆ KAVGIĆ, Aleksandra Š. KARDOŠ, <i>Novi englesko-srpski rečnik sportskih termina: problemi i rešenja</i> .	1063
Ксенија КОНЧАРЕВИЋ, Лингвокултуролошки аспекти терминологије (на примеру теолошког речника)	1081
Јелена Д. ЈАНКОВИЋ, Миколошка лексика српског језика – од лингвистичког истраживања до речника	1097

Школска лексикографија

Andrej PERDIH, Učenje o slovarjih v šoli: Portal Franček kot most med splošno in pedagoško leksikografijo	1119
---	------

Александра М. МАРКОВИЋ, О речницима за стране ученике
као посебном лексикографском типу 1133

Речници писаца

Тања Ј. ТАНАСКОВИЋ, Лексика писца и проблеми израде речника
писца на примеру књижевности на дијалекту Драгослава
Михаиловића 1153

Семантички речници

ISBN 978-86-82873-82-2, – (2021), стр. 1009–1032

UDK: 811.163.41'371

811.163.41'374

COBISS.SR-ID: 54852873

Јована Б. ЈОВАНОВИЋ
Институт за српски језик САНУ
j.jovanovic85@gmail.com

КА РЕЧНИКУ ПЕЈОРАТИВА У СФЕРИ ЧОВЕК У КОНТЕКСТУ ОБРАДЕ ОВОГ ТИПА ЛЕКСИКЕ У ОПИСНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА*

У раду се разматра методологија израде речника пејоратива којима се у српском језику именује човек, уз осврт на различите типове извора за прикупљање грађе за ово лексикографско дело – речнике, савремена књижевна дела, публицистику, разговорни језик. С тим у вези, посебна пажња посвећује се проблему формирања релевантних критеријума које треба применити приликом ексцерпције лексема погрдног значења у сфери ЧОВЕК из описних речника РСАНУ, РМС, РСЈ. Проблематизује се лексикографски третман лексема које су у тим речницима маркиране квалификаторима негативне оцене – *ијеј.*, *иогрд.*, *ирезр.*, *иодр.*, а све у циљу проналажења одговарајућих решења и модела за обраду јединица овог типа у будућем речнику пејоратива. Такође, настоји се представити неколико могућих варијаната организације речничког чланка, односно информација које ће бити дате унутар њега а тичу се лексичко-семантичких и творбених карактеристика јединица обухваћених речником.

Кључне речи: пејоратив у сфери ЧОВЕК, погрдно значење, лексикографска обрада, описни речник, негативна оцена, квалификатор, српски језик

---

* Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-9/2021-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ. Истраживање у раду је изведено у *Одсеку за истраживања савременог српског језика и израду Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* Института за српски језик САНУ.

1. Уводна разматрања

Вишегодишње проучавање лексике погрдног значења којом се у савременом српском језику именује и квалификује човек, са творбеног, семантичког и лексикографског аспекта (исп. Јовановић 2014, 2018, 2021), повело нас је у смеру планирања израде специјалног речника овог типа пејоративних лексема. У овом раду бавићемо се првенствено описним речницима као изворима, а дотаћи и неких питања која се тичу структуре и методологије израде речника именичких пејоратива у сфери ЧОВЕК. Настојаћемо да укажемо на неке проблеме са којима се сусрећемо, а који су у вези са лексикографском обрадом оваквих лексема у дескриптивним речницима српског језика. Неуједначености у опису пејоратива којима се именује човек у српским једнојезичницима и изостанак системског начина дефинисања ових јединица уско су повезани са теоријском проблематиком везаном за њихове лексичко-семантичке карактеристике. Овде пре свега имамо у виду да се ради о лексемама чије се значење заснива на неколиким типовима блиских конотативних семантичких компонената (семе 'погрдно', 'презриво', 'подругљиво' и сл.), те је и очекивано да њихов лексикографски опис једним делом зависи од субјективног језичког осећања појединачних обрађивача. Начин дефинисања категоријално блиских лексема и дистрибуција квалификатора негативне оцене – разликују се, како између Матичиних и Академијиног речника, тако и унутар сваког речника појединачно. У раду ћемо, на основу анализе поступака примењених у обради пејоративне лексике у општим дескриптивним речницима српског језика (нпр. начина њихове квалификације и других типова маркирања), покушати да утврдимо релевантне критеријуме за ексерпирење грађе за будући описни речник пејоратива из различитих типова извора. Такође, размотрићемо и како се неке специфичне семантичке нијансе ових лексема евентуално могу представити у оквиру речничког чланка будућег речника. Имајући све ово у виду, лексикографски подухват којег се намеравамо прихватити чини се двоструко важним. На првом месту, његов би резултат требало да буде израда једног дескриптивног речника посебног типа, каквав недостаје нашој описној лексикографији. Други допринос видимо у могућности да представљањем разнородних поступака које обрађивачи примењују у опису овог типа лексема дамо неке предлоге за њихову систематичнију обраду у дескриптивним речницима српског језика.

На макронивоу, важност израде специјалног речника пејоратива огледа се у следећем. Будући речник треба да обухвати у што већем броју лексику погрдног значења у сфери ЧОВЕК, која представља засебан слој лексичког фонда српског језика и чије системско пописивање и лексикографски опис имају не само лингвистички већ и шири културолошки

значај, јер се анализом пејоративне лексике може доћи до релевантних и занимљивих запажања о систему вредности у језичкој слици света говорника српског језика. Самим тим, грађа за овај речник, која би, осим исцрпног списка пејоратива у номинацији и квалификацији човека, била обogaћена и примерима њихове употребе у различитим функционалним стилловима, могла би да послужи као значајан корпус за различита лексичко-семантичка, лингвокултуролошка, етнолошка и етнолингвистичка, социолошка и социоллингвистичка, те психолошка и психоллингвистичка истраживања.

Циљ нам је да у овој иницијалној фази рада на речнику одговоримо на нека питања која се тичу његове концепције, тачније да понудимо могућа решења за неколике дилеме и уочене проблеме, превасходно у домену грађе која ће ући у овај речник из описних речника, као и да проблематизујемо могуће начине њеног представљања. С тим у вези, у овом раду размотрићемо следеће:

- Које ћемо изворе користити приликом формирања речничког корпуса?
- На основу којих критеријума екскерпирамо грађу за речник пејоратива из одабраних извора, односно, шта ћемо заправо сматрати пејоративом као јединицом будућег речника? Које лексичко-семантичке карактеристике треба да испуњава лексема да бисмо је уврстили у речник пејоратива?
- У којој мери нам лексикографска обрада лексема негативне оцене којима се именује човек у описним речницима српског језика може помоћи при успостављању одговарајућих модела за обраду различитих типова пејоратива?

2. О речнику пејоратива у типологији речника и лексикографским покушајима његове израде

У општијој класификацији лексикографских дела речник пејоратива у номинацији човека могао би се одредити као лингвистички дескриптивни изведени (секундарни) речник (Гортан-Премк 2017),¹ а имајући у виду ужу типологију лингвистичких речника – спадао би у специјалне (посебне, ограничене) речнике, који пописују семантички спецификоване јединице лексичког фонда једног језика (исп. Zgusta 1991; Шчерба 1940; Оташевић 2014; Чоролејева 2016). Посреди је, дакле, посебна врста једнојезичног описног речника ужег типа, какав недостаје српској дескриптивној лексикографији, али, према нашем увиду у литературу, и словенском свету уопште, као и англосаксонској пракси израде речника.

¹ У наведеном раду Д. Гортан-Премк, осим о врстама речника, в. више и о достигнућима српске лексикографије.

Један од усамљених, давних покушаја системског пописа пејоратива у нашој средини везује се за име Ђорђа Натошевића,² српског лекара али и истакнутог просветног и педагошког радника друге половине 19. века. Натошевић је, по свој прилици 50-их година 19. века, доставио Друштву српске словесности збирку речи из Војводине, са територије Срема, која броји око 1500 погрдних речи (у поднаслову стоји ауторова синтагма „грдна имена“), а чине је именице и придеви пејоративног значења, организовани азбучно, у виду индекса, без дефиниција. Натошевићева збирка пејоратива, према истраживањима Н. Ивановића, представља једну од првих и највећих збирки за РСАНУ са подручја шумадијско-војвођанског дијалекта, ваљано је уобличена, „са занимљивом тематиком, која оцртава културни живот у Војводини тога времена“ (Ивановић 2013: 178). Премда погрдни називи у Натошевићевом речнику нису дефинисани, на основу њиховог облика и творбених карактеристика могуће је пратити развој овог дела лексичког фонда српског језика током готово два века.

Осим Натошевићеве збирке, као важан рани лексикографски подухват када је посреди пописивање пејоративне лексике издваја се списак погрдних имена објављен у пештанском часопису *Скоропечка* из 1844. године (249–250).³ Забележене под насловом „Неке речи за србскогъ лексикографа“, јединице су класификоване према параметру пола на мушке (има их око 160) и женске (има их око 50) и, премда им није реги-

² Натошевић је крајем 60-их година 19. века, по позиву кнеза Михаила Обреновића, са територије тадашње Угарске дошао у Србију како би постао запосленик министарства просвете и управитељ свих новосадских основних школа. Почетком 70-их постаје главни школски референт основних и других виших народних завода у Митрополији карловачкој, а касније и председник Матице српске, у периоду 1881–1887. године. Био је дописни члан Друштва српске словесности (1862–1864), потом Српског ученог друштва (1864–1869), а од 1869. до смрти (1887) редовни члан СУД (<http://srpskaenciklopedija.org>, www.sanu.ac.rs).

³ До сазнања о овом попису пејоратива којима се именује човек долазимо захваљујући истраживањима Стане Ристић о лексичкој негативне експресивности. Ауторка је спровела свеобухватну лексичко-семантичку и лингвокултуролошку анализу и класификацију погрдних имена из овог часописа по тематским групама, уз задржавање дистинкције лексема на основу семе пола (в. Ристић 2000; исп. Ристић 2004: 149–168). Настојећи да представи експресивну лексику са дијахронијског аспекта, С. Ристић је савњивала списак погрдних речи из *Скоропечке* најпре са речницима из истог временског и просторног оквира – Вуков *Рјечник*, те историјски речници Речник страних речи и Посрбица, који пописују диференцијалну лексику из славеносрпског и српкословенског језика (Ристић 2004: 158), а затим и са савременим изворима – РСАНУ, РМС и Андрићев Речник жаргона. Тиме је показала континуитет у развоју пејоративне лексике српског језика и истакла неке константе његове језичке личности у домену експресивности.

стровано појединачно значење, непознати записивач, потписан само као Божјидаръ, све их је скупа описао објашњењем „Оваква имена даю люди еданъ другимъ кад се грде и руже“. Погрдни називи су исписани старом графијом, а њиховом анализом (в. детаљно у Ристић 2004) показује се да постоји континуитет у развоју пејоративне лексике будући да се запажају исте творбене карактеристике и лексичко-семантичке тенденције у овом делу лексикона какве доноси анализа десетоструко обимнијег корпуса готово два века касније. Уочава се тако да је највећи број погрдних назива са списка у часопису *Скоройъечи* мотивисан негативном духовном особином носиоца (исп. Јовановић 2018: 624; Јовановић 2021: 149–150); да се пејорација постиже и афиксалном (*изелица, злоѿамѿило, сѿлейѿкарошѿ; оѿайдача, ушљивица*) и семантичком деривацијом (*ѿсеѿо, рђа; асѿида, колера*) (исп. Јовановић 2021: 133–124); да погрдна имена добијена афиксацијом могу бити производ суфиксалне творбе (*зрубѿишѿ*), слагања (*дериклуѿа*), префиксације (*нейреля*) (исп. Јовановић 2018: 635–638; Јовановић 2021: 151–153); да су погрдна имена као производ семантичке деривације најчешће добијена метафоричким трансформацијама, као и да је зоосемија продуктиван механизам за развијање секундарних пејоративних значења лексема у сфери човек (исп. Јовановић 2018: 628–629) итд. Оваква и бројна друга лексиколошка и дериватолошка запажања у вези са развојем пејоративних лексема на дијахронијском плану могућа су управо захваљујући њиховом бележењу и лексикографском представљању. Међутим, осим двају поменутих збирки речи, у савременој пракси израде речника код Срба, колико знамо, није било сличних подухвата када је посреди свеобухватно пописивање лексике погрдног значења.⁴

Међу малобројним покушајима системског пописа номинационих јединица погрдног значења којима се реферише на човека у англосаксонској средини треба издвојити Речник интернационалних увредљивих етнонима – *A Dictionary of International Slurs*⁵ (*Ethnophaulisms*), америчког психолога Абрахама А. Робака, који је објављен давне 1944. године,

⁴ Значајан допринос пописивању пејоратива у сфери човек (али и пејоративних именица уопште, као и глагола негативне тоналности) представља *Регистар експресива* који на крају своје обимне студије о експресивима даје Стана Ристић (в. Ристић 2004: 283–304).

⁵ Енглески термин *slur* распрострањен је у употреби у радovima америчких лингвиста и теоретичара, који под овим појмом обично подразумевају ужу категорију пејоративних лексема, чији су денотат припадници мањинских друштвених скупина. Посреди су разни увредљиви називи, најчешће усмерени према неком од следећих обележја чланова групе: етничкој припадности, раси, вери, полу и сексуалној оријентацији. Како објашњава Хом (2010: 165), примарна функција пејоратива (*slur*) јесте да пренесу негативан емотивни садржај, односно да изразе негативан став, мишљење, однос говорника према именованој особи и његову потребу да дату особу понизи, омаловажи и сл.

уз пратећу студију о различитим психолошким и социјалним аспектима етничких предрасуда и њиховим језичким реализацијама, са посебним освртом на антисемитску лексику. У овом речнику регистровано је: а) око 1000 погрдних назива који се у енглеском језику користе за припаднике других нација; б) око 1000 увредљивих израза који се у разним светским језицима употребљавају у номинацији носилаца других националности, конфесија, раса и сл., као и в) око 1000 пословица и идиоматских конструкција којима се са пејоративном конотацијом апострофирају представници око 50 етничких група, уз објашњење мотивације и историјских разлога за настанак таквих лексичких јединица. Овакав лексикон етничких пејоратива, према нашем сазнању, представља усамљену појаву у светској лексикографији и значајан је не само за лингвистичка истраживања, већ и за разне етнолошке и културолошке студије у чијем би се фокусу нашли национални стереотипи и предрасуде које представници једне етничке групе, услед историјског наслеђа, суживота или из каквих других објективних или субјективних разлога, развијају о носиоцима других етницитета.

Друга публикација овога типа која завређује пажњу јесте *Лексикон конфликтних речи (Fighting Words Lexicon)*⁶, америчког аутора Блејка Форда Хола, објављен 2018. године, у чијем поднаслову стоји да је посредни речник говора мржње, културне стигматизације, расних пејоратива, увредљивих личних имена, клевета и етикеција заснованих на стереотипима везаним за сексуалност. Скупина лексичких јединица које се могу подвести под тзв. конфликтне речи (*fighting words*) далеко је шира од лексичко-семантичке категорије пејоратива, али Хол лексикон показује да су управо погрдни називи за припаднике различитих раса, етничких и верских група, као и за представнике ЛГБТ заједнице – међу репрезентативним примерима лексичких реализација говора мржње у јавном дискурсу.

3. Типови лексикографских и других извора за прикупљање лексема погрдног значења

Начелно, пејоративи се у српској описној лексикографији региструју у два типа речника – (1) у вишетомицима и тезаурусима књижевног (у нашем случају – и народног) језика, где се маркирају

⁶ Термиолошка синтагма *fighting words* има широку употребу у САД, Канади и Аустралији и подразумева изговорене или написане речи којима се подстичу осећања мржње и нетрпељивости, као и насилно понашање усмерено према ономе кога или што таргетирају. Употреба ових речи имплицира могуће насиље односно вербални или физички обрачун. Разним правним актима, законима и уставним одредбама које су донете у поменутиим земљама а тичу се слободе говора, ограничава се употреба оваквих речи и израза.

одговарајућим квалификаторима негативне експресивности (нпр. *џеј.*, *џогрд.*, *џрезр.* и сл.) и (2) у специјалним дескриптивним речницима који пописују одређене делове лексичког фонда у односу на које пејоративи могу представљати субординирану категорију (такви су нпр. речници жаргона, речници неологизама, речници псовки, речници опscene лексике и сл.). Оба ова типа дескриптивних речника представљају богат извор за прикупљање пејоративних лексема у сфери ЧОВЕК, с тиме што се разликују у погледу маркирања циљане лексике, те се и критеријуми које примењујемо при њеној ексцерпцији разликују. Уопште узевши, бележење лексема негативне оцене којима се именује човек из описних једнојезичника умногоме је олакшано управо постојањем квалификатора као формалног критеријума за њихову системску претрагу, док се у речницима жаргона и другим посебним дескриптивним речницима мањег обима може применити само семантички критеријум при одабиру грађе.

Грађу за речник пејоратива који намеравамо да израдим ексцерпиремо из неколиких типова извора, са циљем да обухватимо лексеме погрдног значења у сфери ЧОВЕК чија је употреба карактеристична за различите функционалне стилове. Дакле, речнички корпус састоји се из четири сегмента и чине га: 1) лексикографски извори, 2) савремена књижевност, 3) публицистика и 4) разговорни језик.

Лексикографски корпус представљају: а) три дескриптивна речника која описују целокупан лексички фонд српског језика – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (РСАНУ), *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске (РМС), једнотомни *Речник српског језика* Матице српске (РСЈ); б) два речника жаргона: *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза* Драгослава Андрића, *Речник савременог београдског жаргона* Боривоја и Наташе Герзић; в) *Речник оцценених речи и израза* Данка Шипке, где пејоративи чине тек мали сегмент грађе, али су у питању јединице високог степена негативне експресивности; и, на крају, г) *Речник урбане свакодневице* Симе Тирковића, који такође репрезентује лексику карактеристичну за колоквијалну комуникацију и отуда је погодан извор за ексцерпцију лексема погрдног значења.

Осим из лексикографских извора, грађу за речник пејоратива црпемо и из савремених књижевних дела српских писаца која су објављена у последње 3 деценије, у периоду од 90-их година 20. века наовамо и нису уврштена међу изворе Академијиног и Матичиних речника. У намери да направимо што потпунији речник пејоратива карактеристичних за савремену комуникацију, корпус ћемо употпунити и погрдним јединицама номинације из тематски инспиративних новинских текстова, усредсређујући се на високотиражне таблоидне дневне листове који не репрезентују добар публицистички стил, већ теже сензационалном

садржају и приближавају се колоквијалној комуникацији. Коначно, разговорни стил, као сфера реализације језика којој је нарочито својствена употреба циљане пејоративне лексике, у корпусу за речник пејоратива биће репрезентован коментарима читалаца на различите електронске весте и садржаје на интернету.

С обзором на ограниченост обима овог рада и, самим тим, немогућност да представимо све аспекте и проблеме који прате прикупљање грађе за речник пејоратива из свих наведених типова извора, подробно ћемо се осврнути на пејоративе у описним речницима.

4. Описни речници као извор за прикупљање грађе за речник пејоратива. Уобличавање критеријума и семантичке структуре лексеме која постаје јединица речника

Као што је речено, део извора за прикупљање циљане лексике за речник пејоратива чине и три описна речника српског језика – РСАНУ, РМС и РСЈ, из којих ексцерпиремо грађу према неколиким формалним критеријумима. 1) У првој фази усредсредили смо се на лексеме у чијој је полисемантичкој структури барем једно значење обележено неким од квалификатора *ијej*. (*ијejоративно*), *ијогрд*. (*ијогрдно*), *ијодр*. (*ијодругљиво*), *ијрезр*. (*ијрезриво*) и *ир*. (*иронично*). 2) У појединим случајевима, јединице номинације у сфери ЧОВЕК класификујемо у лексичко-семантичку категорију пејоратива према информацијама које су дате у речничким глосама. Посреди су различита објашњења о домену употребе одређене лексеме и њеним семантичким особеностима, која се дају у склопу речничке дефиниције, најчешће у заградама – нпр. „обично погрдно/презриво“, „у погрдном значењу“, „са пејоративним призвуком“ „ироничан/подругљив/пејоративан назив за“, „у експресивнијем говору, често погрдно“ и сл. 3) Показало се већ приликом ишчитавања првих неколико десетина страна РСЈ (одакле је најпре прикупљана грађа) да нису све лексеме погрдног значења у сфери ЧОВЕК маркиране неким од наведених квалификатора, тј. да је у многим случајевима квалификација изостала или су реализације обележене као *фигураативне* (*фиг.*) односно, ређе, *експресивне* (*експр.*). Исто важи и за лексикографску обраду лексема погрдног значења којима се реферише на човека у РСАНУ и РМС.

Имајући све ово у виду, примарни задатак који се поставља пред лексикографа чији је циљ израда речника пејоратива у сфери ЧОВЕК јесте успостављање јасног критеријума који ће бити примењиван при одабиру грађе за овај речник. Одговарајуће лексикографско решење, с друге стране, неодвојиво је од појмовног одређења пејоратива као лингвистичког термина односно пејоративности као семантичке компоненте. Отуда ћемо се овде осврнути на дефинисање пејоратива у лингвистичким

појмовницима и на нека досадашња теоријска запажања о овој лексичко-семантичкој категорији, са циљем да прецизно утврдимо шта ће бити јединица речника који намеравамо да израдимо.⁷

Шта је заправо њејоратив као јединица будућег речника?

Имајући у виду дефиницију појма *њејоратив* у *Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива* Р. Симеона – „pejorativna riječ, izraz ili element; naziv za pogrdna imena koja se izvode od pridjevne osnove osobitim nastavcima; oblik riječi koji znači preziranje, koji ima pogrdno značenje, npr. da je nešto nezgrapno, ružno i sl.“, као и одређење овог термина у лингвистичком појмовнику *Српскохрватски језик (Енциклопедијски лексикон – Мозаик знања)* – „ružna, pogrdna reč koja se izvodi dodavanjem posebnih nastavaka na opšti deo druge reči“, констатовали смо да се у сербокroatистичким речницима лингвистичких термина пејоратив третира доследно као суфиксална изведеница субјективне оцене (исп. Јовановић 2018: 5). Тако термилошко одређење пејоратива сматрамо мањкавим, јер њихова лексичко-семантичка анализа, како у српском тако и у другим словенским (нпр. руском, пољском), као и романским језицима (шпанском, италијанском), те у енглеском језику, недвосмислено показује да је пејоративност преваходно семантичка појава, односно да је пејоративе неопходно сагледавати шире, као лексичко-семантичку а не као творбену категорију. Анализом лексема погрдног значења у сфери ЧОВЕК на великом корпусу (в. Јовановић 2018), показали смо да је пејорација једнако уобичајено резултат семантичке колико и афиксалне деривације.⁸ Отуда следи да се приликом прикупљања грађе за наш речник нисмо могли водити теоријским одређењем пејоратива у српским лингвистичким појмовницима, већ је

⁷ Ово је веома важан корак и релевантно је и за ексцерпцију грађе из других типова извора. Наиме, услед изостанка формалног критеријума за претрагу, односно услед непостојања прагматичко-стилских квалификатора у речницима жаргона, приликом прикупљања грађе за речник пејоратива из ових лексикографских извора бележимо искључиво оне лексеме чија нежаргонска семантичка парафраза указује на погрдно, презриво или подругљиво именовање/квалификовање човека. При томе се у Андрићевом речнику ограничавамо искључиво на именице које је аутор означио као јединице карактеристичне за општу жаргонску употребу или оmlадински жаргон, изостављајући жаргонизме који су квалификовани као одлика шатровачког, војног, наркоманског или неког другог специјализованог жаргона. Семантичка парафраза такође је једини могући показатељ пејоративности лексеме и у речницима опцене лексике односно урбаног говора.

⁸ Под термином *семантичка деривација* подразумевамо различите механизме полисемије (нпр. метафору, метонимију, синегдоху), који омогућавају семантичко варирање у оквиру једне лексеме (према Гортан-Премк 2004: 137–138). *Афиксалном деривацијом* или *семантичко-морфолошком деривацијом* (Ibid.) називамо семантичко варирање између двеју лексема. Када су посредни пејоративи у сфери ЧОВЕК, изведеницама афиксалне деривације сматрамо јединице добијене суфиксалном творбом, које су најбројније, као и мањи број пејоратива насталих у процесу префиксације и композиције.

било неопходно утврдити релевантније критеријуме које ће испуњавати лексеме како би постале јединицама речника пејоратива у сфери ЧОВЕК. Чинило се неопходним да се у следећем кораку осврнемо на дефиниције термина *йејоратив* у приручницима језика који немају развијену флексију, те у којима је очекивано да погрдно значење није уобичајено резултат творбено-морфолошких процеса већ семантичких трансформација. Тако Дејвид Кристал, у појмовном регистру *Кембричке енциклопедије језика*, бележи и појам *йејоратив*, објашњавајући га као „језички израз којим се изражава погрдно, дерогативно значење“, а у Бусмановом *Лексикону лингвистике* (Hadumod Bussmann, *Lexikon der Sprachwissenschaft*)⁹ *йејоратив* се дефинише као „језички израз којим се реферише на нешто са негативном конотацијом“. Дакле, као што видимо, у англосаксонским лингвистичким појмовницима пејоратив се превасходно третира као лексичко-семантичка категорија, што је и очекивано будући да флексија ових језика није развијена као што је случај у словенским језицима. Примећујемо да се у Бусмановом лексикону у дефиницији први пут појављује семантичка компонента *конотације*,¹⁰ за коју ће се испоставити да је кључни параметар у формирању погрдног значења, а самим тим и најважнији критеријум за одређење пејоративности неке лексеме.¹¹ Потврду за то налазимо и у руском *Речнику лингвистичких термина* О. С. Ахманове, где је примарно значење придева *йејоративан* „који има негативну експресивно-емоционално-вредносну конотацију“, нпр. *йејоративна реч*.¹²

⁹ Посреди је издање лондонске издавачке куће Ратлиц (2006) – „Routledge Dictionary of Language and Linguistics“, на чијем је преводу са немачког на енглески језик, као и допунама у складу са разликама у двама језичким системима радио тим од преко 70 европских и америчких стручњака, уз консултације са аутором оригинала, немачким лингвистом Х. Бусманом.

¹⁰ Под конотацијом се, у складу са руском школом лексикологије и семантике, подразумева „допунски садржај речи, њена пратећа семантичка или стилистичка нијанса, која се надовезује на основно значење и служи за изражавање различитих експресивно-емотивно-вредносних тонова“ (Ахманова 1966).

¹¹ Овде мислимо конкретно на терминолошко одређење појма *йејоратив*, односно на његово дефинисање у лингвистичким приручницима. У том смислу је Бусманов лексикон значајан, јер први експлицитно уводи конотацију у дефиницију пејоративне лексеме. Уколико пак посматрамо пејоративност као вид експресивности, а пејоративе као субординирану категорију у односу на експресивну лексику, конотацију је као посебно важну за тумачење лексичко-семантичких карактеристика експресива истакла још Телија (1986), а у србистици је о конотативним аспектима значења експресивне лексике (самим тим и пејоратива) прва писала С. Ристић (1994). У изради неког новијег појмовника/речника лингвистичких термина, при одређењу и дефинисању пејоратива требало би да послуже увиди које С. Ристић доноси о семантичким својствима експресива као суперординиране категорије лексема (исп. нпр. Ристић 2004: 45–50; 53–76; 87–94).

¹² Како смо утврдили лексичко-семантичком анализом (Јовановић 2018), конотацију пејоративних лексема чији је денотат човек и које ћемо уврстити у речник

Узимајући у обзир сва наведена термилошка одређења пејоратива у неколиким лингвистичким појмовницима, али и наша ранија лексичко-семантичка истраживања посвећена овом делу речничког фонда нашег језика, дефинисали смо шта тачно подразумевамо под пејоративом у сфери ЧОВЕК. Дакле, пејоративом као одредницом будућег речника сматраћемо сваку једнолексемну номинациону јединицу којом се у савременом српском језику именује и квалификује човек и чијом се употребом остварује негативна конотација, која може бити погрдна, презрива, подругљива или иронична.¹³

Дакле, негативна конотација код пејоратива у сфери ЧОВЕК може се реализовати на неколико начина захваљујући постојању блиских семантичких компонената негативне експресивне вредности у структури ових лексема – посреди су семе 'пејоративно', 'погрдно', 'подругљиво', 'презриво', 'иронично' (исп. Јовановић 2018). С тим у вези, С. Ристић (2004: 45) истиче да се опште карактеристике конотативне семантике експресивних јединица „јављају и као параметри за одређивање квалификатора и видова експресивности“. Другим речима, у дескриптивној лексикографији, у једнојезичним речницима који описују целокупан речнички фонд српског језика, негативна конотација лексема којима се именује човек маркира се различитим квалификаторима. У случају лексике која је предмет нашег интересовања и лексикографског описа, квалификатори *ијej.*, *иогрд.*, *ијрезр.*, *иодр.* и *ир.* сугеришу значењске нијансе међу лексемама у сфери ЧОВЕК, односно различит степен њихове негативне експресивне вредности и другачију стилску обојеност. Уз то, суптилна диференцијација и нијансираност погрдне семантике лексема у описним вишетоимницима РМС и РСАНУ, осим маркирањем одговарајућим квалификатором, постиже се и примерима. Овде коначно долазимо до једног од кључних питања везаних за методологију израде речника пејоратива – како ћемо такве семантичке нијансе представити у речничком чланку новог речника?

чине три кључне семантичке компоненте – сема експресивности (функција експресивног погрдног имена у номинацији човека јесте да произведе емоционалну реакцију код учесника у комуникацији), емотивна компонента значења (изражавање презира према особи која је предмет погрдног именовања, тј. према нечему што је у вези са том особом – нпр. њен изглед, духовна особина, национална или верска припадност, пол и сл.) и евалутивна компонента или сема оцене (оцењује се да је особа лоша, безвредна и сл. управо због тога што је носилац неке од наведених карактеристика).

¹³ До оваквог одређења пејоратива долазимо имајући у виду значај конотације за формирање пејоративног значења. Конотацији као семантичкој макрокомпоненти посвећене су стотине радова и обимних студија, а као посебно инспиративне за нашу анализу пејоратива, погрдне конотације и значења негативне оцене издвајамо нпр. Телия 1986; Арутюнова 1988; Шаховски 1994; Апресян 1995; Шмелев 2008; Ристић 1994, 1996, 2004 и др.).

Да бисмо на ово питање могли понудити валидан одговор, морамо се осврнути на досадашњу лексикографску праксу и правила дистрибуције квалификатора негативне оцене у нашим описним речницима. Увидом у појединачне случајеве и примењена решења у обради лексема маркираних квалификаторима *њеј.*, *њогрд.*, *њодр.*, *њрезр.* и *њр.*, даље у раду покушаћемо да утврдимо како бисмо семантичке нијансе репрезентоване овим стилским маркерима могли представити у речнику пејоратива.

5. Семантичка диференцијација лексема које чине грађу за речник пејоратива. Квалификатори негативне експресивне вредности

Разматрајући стилске информације у дескриптивном речнику, С. Ристић класификовала је лексикографске квалификаторе који носе такве информације према неколиким принципима,¹⁴ а маркере *њеј.*, *њогрд.*, *њрезр.*, *њодр.*, *њр.*, карактеристичне за лексеме које екскерпирамо из описних речника као грађу за речник пејоратива, ауторка одређује као *комуникативно-њрагмањичке* ознаке (Ристић 2006а: 98; исп. и Ристић 2014: 125). Проучавајући лексикографски метајезик у Речнику САНУ, пажњу је квалификаторима стилског домена посветио и Н. Ивановић (2014: 215–218), који међу њима разликује две групе: ознаке прагматичко-стилске и творбено-стилске вредности. У вези са побројаним квалификаторима који су релевантни за речник лексема погрдног значења у номинацији човека, важна је ауторова констатација да се као *њеј.*, *њогрд.*, *њодр.*, *њрезр.*, *њр.* маркира „лексика активне конотације (експресивног, емотивног, афективног и др. типа)“ и да су посредни квалификатори негативне експресивности (Ивановић 2014: 215–216). Он даље објашњава разлике између наведених пет маркера, истичући да оне „леже у градирању конотације,¹⁵ која је садржана у хуморном, сатиричном или увредљивом контексту употребе лексема“. Начин диференцирања квалификатора *њогрд.*, *њрезр.*, *њодр.* и *њр.*, односно, њихова употреба у лексикографској обради – у теорији су прилично јасни, што се види и на основу тумачења која даје Н. Ивановић. Требало би да се маркером *њогрд.* квалификују лексеме које имплицирају „**увредљив став** говорника, без примеса симпатије или хумора“, маркером *њодр.* јединице за које је карактеристичан „**подругљив став** говорника ублажен компонентама симпатије/емпатије и хумора“, затим, да се квалификатором *њрезр.* означава лексика „која изражава **презрив и веома оштар став** говорника према објекту

¹⁴ Стилске вредности лексичких јединица С. Ристић (2006: 94) утврђује према следећим принципима: функционалностилском, друштвено-историјском, комуникативно-прагматичком и естетско-стилистичком.

¹⁵ Према нашим сазнањима, на основу увида у србистичку литературу, о градирању конотације, превасходно у домену градирања експресивне тоналности, прва је писала Стана Ристић (в. нпр. Ристић 2004: 130–132).

његове оцене“ и, коначно, да се маркером *ир.* квалификују лексеме које се употребљавају „у ироничном или сатиричном контексту“ (Ивановић 2014: 216, истакла Ј. Ј.). У лексикографској пракси, међутим, ситуација је далеко сложенија и каткада је приликом обраде лексике негативне експресивне тоналности заиста тешко направити разлику између *ћогрдне* и *ћрезриве* конотације, тј. између „увредљивог“, с једне и „презривог, оштрог става“ говорника, с друге стране. Могуће је унеколико поузданије диференцирати увредљив и оштар од подругљивог става, али све се те семантичке нити у практичном раду и обради појединачних одредница и примера некад чине неразмрсивим. О томе сведоче многи примери ексцерпирани за речник пејоратива који су маркирани овим квалификаторима, те тако остајемо у недоумици зашто је лексема *брабоњак* у секундарном значењу које региструје РСАНУ ’безвредан човек, ништавило’ маркирана квалификатором *ћрезр.*, док је лексема *брука*, која реализује блиско значење ’човек којему се пориче вредност; плашљивац, кукавица’ у истом речнику квалификована ознаком *ћогрд.* Или: због чега је лексема *девојка* у фигуративном значењу ’мушкарац женских особина и женског понашања (слабић, срамежљивац или сл.)’ у РСАНУ обележена квалификатором *ћодр.*, а синонимно значење именице *жена* ’плашљив човек, кукавица, страшљивац, слабић’ у овом речнику маркирано је као *ћрезр.* Сва је прилика да и не постоји одговор на ова питања, те да се квалификатори *ћогрд.*, *ћрезр.*, па често и *ћодр.* у пракси заправо дистрибуирају према индивидуалном језичком осећању обрађивача.

Овакве и сличне појаве неуједначености у распоређивању квалификатора негативне експресивности у српској дескриптивној лексикографији нужна су последица чињенице да су посреди веома растегљиве и неодређене семантичке категорије. Отуда сматрамо да њихово наглашавање није од значаја за израду речника пејоратива у сфери човек и да лексеме у нашем речнику, приликом дефинисања, не треба нијансирати на овом нивоу семантичке прецизности. Уместо побројаних прагматичко-стилских квалификатора негативне експресивности, чини се да би у речничком чланку, у виду глоса, могло да се уведе описно одређење којим бисмо сугерисали висок/повишен или низак/нижи степен пејоративног значења који конкретне лексеме изражавају.¹⁶ Примера ради, пописивањем и лексичко-семантичком анализом погрдних назива за човека на основу старосног доба, констатовали смо да се ове јединице међусобно разликују по степену негативне експресивности, тј. да постоје ПЕЈОРАТИВИ ВИСОКОГ СТЕПЕНА – нпр. *бабейшина*, *стирчуљина*, *гробље*, *леш*, *мрцина* и ПЕЈОРАТИВИ СНИЖЕНОГ СТЕПЕНА – нпр.

¹⁶ Тако С. Ристић (2004: 60), проучавајући експресивну лексику, указује на степен експресивности појединих јединица номинације којима се реферирше на човека и констатује да треба разликовати снижену, повишену и високу експресивност.

бакујанер, сѿарчуљак (Јовановић 2014), те се поставља питање да ли би овакве описне квалификације било упутно навести у речничком чланку, уз примере одговарајућих контекста у којима би пејоративна значења била потврђена.

Друго значајно питање које се поставља када је посреди дефинисање и семантички опис јединица у будућем речнику пејоратива тиче се евентуалних информација о начину формирања пејоративног значења. С тим у вези, разматра се могућност приказивања семантичких (метафоричких, метонимијских и др.) трансформација у структури речничког чланка.¹⁷ На пример:

крсѿарица 'огромна жена' (метафора; сема 'велики': велики брод → велика жена; исп. у РСАНУ *крсѿарица* '1. вој. пом. велики и брзи ратни брод с јаким артиљеријским наоружањем и великим радијусом кретања');

беда 'човек који заслужује презир' (метонимија ОСОБИНА, СТАЊЕ → ЧОВЕК КАО НОСИЛАЦ ОСОБИНЕ, РЕПРЕЗЕНТАНТ СТАЊА; исп. у РСЈ *беда* '2. а. стање, положај који изазива презир. б. духовно сиромаштво, нискост, ништавило').

Напомињемо да овој фази планирања речника пејоратива, све наведене примере дајемо само као илустрацију потенцијалних решења која се могу применити у лексикографском опису лексема погрдног значења у сфери ЧОВЕК.

6. Пејоративност као резултат афиксалне деривације и представљање творбених пејоратива у будућем речнику

Даље у раду позабавићемо се лексикографском обрадом ексцерпираних погрдних назива за човека који су у описним речницима маркирани квалификаторима творбено-стилске вредности, са циљем да размотримо какав третман јединице овог типа треба да имају у речнику пејоратива чија је израда у повоју. Имајући у виду да је афиксална деривација, и то суфиксација, један од два уобичајена начина реализације погрдног значења лексема у сфери ЧОВЕК,¹⁸ поставља се питање да ли би у тим

¹⁷ Оваква питања, разуме се, не би имало смисла постављати уколико је будући речник пејоратива намењен широј публици и употреби, међутим, уколико се конципира као лингвистички лексикон и приручник, који може бити полазиште за даља лексичко-семантичка и лингвокултуролшка истраживања, онда је легитимно размотрити спектар информација које ћемо о пејоративним јединицама номинације наводити у речничком чланку. Сва оваква питања, међутим, на овом нивоу разматрања будућег речника, остају отворена.

¹⁸ Лексичко-семантичком и дериватолошком анализом лексема погрдног значења којима се именује човек показали смо да се ове јединице, у зависности од начина на који се формира погрдно значење, начелно могу поделити у две велике групе – *творбене* и *семантичке њејоративе*. Први су афиксални деривати – настали суфиксацијом, префиксацијом, слагањем, префиксално-суфиксалном или сложено-суфиксалном

случајевима, када је пејорација производ афиксације, у речничком чланку требало издвојити творбени формант, тј. истаћи суфикс који доводи до реализације пејоративног значења лексема. С тим је у вези и питање модела по коме би се такве информације представљале у структури речничког чланка.

Како запажа Н. Ивановић (2014: 218–219), главна одлика квалификатора творбено-стилске вредности јесте „та да маркирају лексику чија се стилска компонента базира на дистрибуцији њених творбених елемената“, при чему разликујемо квалификаторе суфиксалне, сложене и атипичне творбе. Међу лексемама којима се погрдно именује човек у грађи прикупљеној за речник пејоратива највише је оних које су маркиране квалификаторима суфиксалне творбе, и то на првом месту квалификатором *њej*. (пејоратив, пејоративно), уз који веома често (али не и увек) стоји маркер *аугм.* (аугментатив), а ређе и *дем.* (деминутив, деминутивно). Показало се да у употреби ових квалификатора у означавању лексику субјективне оцене леже главни проблеми у вези са обрадом погрдних назива за човека у описним речницима, које би у речнику пејоратива ваљало разрешити. На основу објашњења која Н. Ивановић даје о квалификаторима творбено-стилске вредности, имплицира се да квалификатор *њej*. треба употребити за обележавање оних лексичких јединица чије је погрдно значење као стилска компонента производ творбених процеса. Он наводи и да се у Речнику САНУ квалификаторима *аугм.* и(ли) *њej*. типично означавају именице које су изведене суфиксима *-ињина*, *-чина*, *-ењина*, *-уга*, *-ара*, *-уша*, *-уља* и др. (Ивановић 2014: 218). Запажања Н. Ивановића о маркирању лексема ознаком *њej*. у РСАНУ делом проистичу из члана 315 Упутстава за израду Речника САНУ,¹⁹ у коме стоји следеће: „Ознаком *њej*. обележавају се оне речи које поред пејоративног значења имају и неки одговарајући наставак (*бабењина*), а ако наставка нема, у самој дефиницији се наведе (нескраћено): ’у пејоративном значењу’. – Ознаке *аугм.* и *њej*. могу стајати и заједно, ако реч с одговарајућим наставком може да има и обично аугментативно, а и пејоративно значење, зависно од употребе [...]“. Примећујемо, дакле, да се и у Упутствима као имплицитан

творбом, док су други семантички деривати, који примарним значењем обично припадају неутралној лексици, а секундарно развијају погрдно значење неким од механизма полисемије (в. о томе Јовановић 2018 и 2021).

¹⁹ С. Ристић истиче да су у Упутствима за обраду РСАНУ дата „основна начела за представљање нормативног и функционалностилског статуса лексичких јединица у Речнику“. Посреди је документ који је као интерни приручник за лексикографску обраду штапан у Институту за српскохрватски језик 1972. године, „с циљем да се утврде параметри за издвајање и системско представљање свих видова лексичке раслојености“ (Ристић 2014: 119).

критеријум за обележавање одређене лексеме квалификатором *йеј*. сугерише постојање одговарајућег (по правилу аугментативног или де-минутивног) наставка, који је маркер одређеног типа експресивности, тачније омогућава да се у контексту реализује погрдно значење. С друге стране, на основу примера којима Н. Ивановић (2018: 216) репрезентује лексеме маркиране квалификатором *йогрд*. у РСАНУ (нпр. *ћубрејшара*, *брука*, *лижигуз*, *ојајдара* и др.), стиче се утисак да ће овај стилски маркер уобичајеније бити употребљен када у формирању погрдног значења лексеме учествују и семантички процеси – нпр. механизми полисемије (метафора, метонимија) и различити видови асоцијативног повезивања семантичких садржаја који резултирају афективном конотацијом.

Лексикографска пракса, међутим, односно лексикографски опис лексике којом се именује човек – показују да употреба квалификатора *йеј*. и *йогрд*. не одговара увек њиховом теоријском одређењу и сугестијама у Упутствима. Стилски маркер *йеј*. неретко се среће у РСАНУ и у обради лексема чије погрдно значење није производ афиксалне већ семантичке деривације, те чијем би опису, према Упутствима, можда више одговарале ознаке прагматичко-стилске вредности *йогрд*. или *йрезр*. (исп. нпр. у РСАНУ *вешџица*, *гамад*, *гуска*, *дромбуља*, *Јуда*, *коза*, *крнџија*, *лорфа*, *луџка*, *мазгов*, *месар*, *оџиљувак*, *йедер* итд.).²⁰ Лексикографски третман оваквих јединица у будућем речнику пејоратива не би требало да представља проблем будући да се у речничком чланку неће употребљавати ниједан од квалификатора, ни *йеј*. ни *йогрд*., већ ће дисфемизација бити репрезентована одговарајућим контекстом. Такође, у складу са напоменама датим у претходној тачки, могуће је да ће у оквиру одреднице бити сугерисан степен пејоративности конкретне лексеме, као и начин на који се реализује погрдно значење.

С друге стране, у многим примерима из грађе који су за речник пејоратива прикупљени из РСАНУ, РМС и РСЈ, запажа се да је погрдна номинација човека последица дистрибуције суфикса који уноси афективно значење, али изведена лексема није маркирана квалификатором *йеј*., нити било којим другим стилским маркером (нпр. у РМС *йорокуша*²¹ она која

²⁰ Посреди су лексеме из сфере ЧОВЕК добијене метафором, дакле њихово значење није производ дистрибуције афикса, а маркиране су квалификатором *йеј*.

²¹ У појединим случајевима регистрованим у РМС, одговарајући стилски маркер неоправдано изостаје, премда и примери у речничком чланку и обрада других изведеница тог типа у истом речнику сугеришу афективност. У прилог томе да је лексема *йорокуша* морала бити квалификована ознаком негативне експресивности говори и чињеница да ову именицу у РМС налазимо и као синонимски део дефиниције лексема *гакуша* и *клејџиуша* у одговарајућим семантичким реализацијама, које су у овом речнику маркиране квалификатором *йеј*.

много прича, тороче, брбљивица'; у РСАНУ *носоња*²² 'онај који има велики нос; *глуџача*²³ 'глупа, ограничена женска особа' и др.). Овакав третман лексема у сфери ЧОВЕК које имају негативну експресивно-евалутивно-емоционалну конотацију у описним речницима српског језика последица је, вероватно, традиционалног појмовног одређења пејоративности махом као пратеће семантичке компоненте у модификационом творбеном процесу (исп. Симеон 1969, Мозаик 1972). Наиме, сва је прилика да изостанак квалификатора *џеј.* у маркирању несумњиво погрдних семантичких реализација изведеница на *-оња, -уша, -ача* и сл. у лексикографској пракси проистиче из чињенице да се пејоративи уобичајено доводе у везу са аугментативима, а самим тим се њихов облик везује превасходно за речи субјективне оцене, и то за деривате добијене суфиксацијом аугментативним суфиксима (исп. Јовановић 2018: 464–486 и 580–596).

Управо оваква решења у обради лексике погрдног значења у сфери ЧОВЕК у описним речницима представљала су једну од препрека на које смо наилазили у прикупљању грађе за речник пејоратива, али су отуда уједно и инспиративан домен за проблематизацију потенцијалних лексикографских решења, односно структуре речничког чланка будућег речника. Наиме, када је посреди ексцерпција циљане лексике из РСАНУ, РМС и РСЈ, изостанак квалификатора као показатеља пејоративности онемогућио је ослањање само на формални критеријум приликом формирања корпуса за речник, те смо утврдили семантичке параметре које лексема мора задовољити да би постала јединицом нашег речника. То су: архисема 'човек' / 'особа' + предметно-појмовна компонента денотације (нпр. информација о етничкој или конфесионалној припадности именоване особе, њеном старосном добу, физичком изгледу, духовној особини и др.) + негативна конотација, где конотативну макрокомпоненту чине евалутивна, експресивна и емотивна сема. Све јединице које задовоље ове семантичке критеријуме биће

²² Номинативне јединице којима се реферише на човека а добијене су у творбеном процесу суфиксације формантом *-оња* махом имају ознаку *џеј.* (или *џогрд.*) у трима описним речницима, а у овом случају, чини се неоправдано, изостаје квалификатор. Отуда у даљем раду не би требало занемаривати овакву лексикографску праксу, будући да и дериватолошка литература на много места потврђује негативну афективност изведеница на *-оња* у номинацији човека.

²³ Творбено-семантичка анализа пејоратива коју смо спровели у оквиру рада на докторској дисертацији потврђује негативну експресивност изведеница суфиксом *-ача* којима се именују женска лица (в. Јовановић 2018: 547–562), а коју констатују аутори студија о творби речи и жаргону (Клајн 2003, Бугарски 2006). Грађа ексцерпирана за речник пејоратива из описних речника доноси неколико десетина именица оправдано маркираних квалификатором *џеј.* или *џогрд.* У неким пак случајевима изостаје одговарајуће стилско маркирање, те се поставља питање због чега је нпр. лексема *глувача* у РСАНУ дефинисана као '(обично погрд.) глупа жена; она која слабо чује', а изведеница истог творбеног типа и очигледног погрдног значења *глуџача* 'глупа, ограничена женска особа' – у овом речнику остаје без одговарајућег квалификатора.

уврштене у наш речник. Утврђивање семске структуре пејоратива било је веома важан корак који је проистекао из фазе ексцерпције грађе за речник пејоратива из РСАНУ, РМС и РСЈ и тренутно га видимо као право решење које ће нам бити од велике помоћи при одабиру пејоративне лексике из других извора: електронског корпуса, књижевних текстова, новинских чланака и др. Премда смо се претходно на низу примера уверили да је доследно бележење лексема погрдног значења и у описним речницима каткад проблематично, они су ипак, захваљујући квалификаторима, несумњиво најтранспарентнији у погледу формалног означавања циљане лексике. Претрага речника жаргона, књижевних и публицистичких извора, као и корпуса разговорног језика у циљу прикупљања грађе за наш речник, почива на јасним семантичким критеријумима према којима се у том послу руководимо.

Даље, недоследно маркирање афиксалних пејоратива одговарајућим квалификатором у описном речнику отвара питање потребе да се у речничком чланку лексема овога типа у будућем речнику, издвајањем творбеног елемента (суфикса или, ређе, префикса), у делу леме укаже на семантички потенцијал носилаца, маркера одређеног, у нашем случају пејоративног значења. На тај начин би обрада јединица којима се именује човек у речнику пејоратива унеколико могла допринети унапређењу дефинисања ових лексема у РСАНУ – и у погледу њихових творбених карактеристика, а не само семантичких, како је до сада практиковано. Узећемо као пример нацрт одреднице *удавача*, коју ћемо регистровати у нашем речнику.

удавача ж пеј. суфикс *-ача*: 'девојка, жена чија је претерана преокупација удаја'; 'она која удајом тежи да досегне виши статус на друштвеној лествици'. – Ко су *удаваче*? One koje pošto-poto hoće da se udaju? (ЕК); Она [креаторка] не одева глупаче, а још мање заводнице и *удаваче*, већ храбре, паметне и значајне жене (ЕК); Naslednica „kralja šećera“ zbacila je s trona donedavno neprikosnovenu „kraljicu *удавача*“ Sandru Meljičenko (ЕК).

Овакве творбено-семантичке смернице и репрезентативни контексти у речнику пејоратива били би од значаја за лексикографски третман лексеме *удавача* у РСАНУ јер се на основу њене дефиниције у двама Матичиним речницима – 'девојка која је стигла за дају' (РМС), односно 'девојка за удају' (РСЈ), стиче утисак да је у питању семантички неутрална именица, што махом потврђују и примери у којима је бележимо у РМС.²⁴ Примери у Електронском корпусу сугеришу да је лексема *удава-*

²⁴ У РМС, под *удавача*: Срчу кафу и разговарају о *удавачама*; Богатије *удаваче* ... гледају [га] с висине; под *ускийшеиши*: Девојке су сазреле и ускуптеле, све *удаваче*; под *чајанка*: Ђене чајанке и посела представљале су велику част за младе људе и *удаваче*; под *накалемеиши*: У свима временима [...] било је људи који се накалеме на какву богату *удавачу* да угодније проведу свој живот и др.

ча, вероватно под утицајем друштвеног развоја и промене статуса жене у савременом друштву, али и захваљујући творбеном моделу – деривацији пеј. суфиксом *-ача*, од неутралног значења 'девојка која је стасала за удају' развила ново значење, у коме препознајемо семантичку компоненту негативне афективности.

Пејоративност и аугментација

Неке неопходне напомене у вези са лексикографском обрадом номинационих јединица погрдног значења у сфери човек у будућем речнику пејоратива тичу се лексема које творбено-морфолошки припадају категорији аугментатива.²⁵ У разматрању овог проблема поћи ћемо још једном од стања односно начина представљања јединица овог типа у описним речницима. У члану 250 Упутстава за израду Речника САНУ констатовано је да „Врло се често комбинују деминутивно значење са хипокористичним, одн. аугментативно са пејоративним“. Самим тим, у грађи коју смо прикупили за речник пејоратива из описних речника нашао се највећи број именица субјективне оцене. Међутим, када су у питању лексеме у сфери човек, посебно оне које означавају представнике одређеног друштвеног статуса или професије, изражено је одступање од уобичајених формула 'дем. и хип. од X' односно 'аугм. и пеј. од X' у дефиницијама (исп. Ристић и др. 2005, Јовановић В. 2010, Вељковић Станковић 2011). Анализа аугментатива у тематској скупини занимања показује да је ипак уобичајеније да се интензификацијом мотивне лексеме добија твореница афирмативног значења. Сличну појаву репрезентују и поједини аугментативни облици у сфери физичких и духовних особина. Аугментатив као резултат модификационог творбеног процеса овде најчешће не значи пејорацију, анимозитет према особи, њеној особини, позиву или начину на који особа обавља одређени посао, већ изведеница развија значење позитивне оцене. У грађи за речник пејоратива

²⁵ Са лексичко-семантичког, а самим тим и лексикографског аспекта још су интересантније и комплексније деминутивне изведенице којима се реферише на човека, чији је спектар значења често далеко шири од хипокористичности, традиционално репрезентоване формулативном дефиницијом „дем. и хип. од X“. Још је И. Грицкат (1995: 2) констатовала да деминутиви показују изразит семантички потенцијал: од реалне процене величине онога о чему је реч као мање од уобичајене, преко хипокористичности, до изражавања „надмоћног односа, ниподаштавања, презира, све до праве пејорације“. О представљању деминутива у речнику пејоратива биће речи у посебном раду. Посебно корисне смернице и релевантне моделе за лексикографску обраду деминутива у РСАНУ дали су С. Ристић, Б. Милосављевић и В. Јовановић (1995), на примеру изведеница са суфиксима *-че* и *-чић*. Притом су се нарочито интересовали за случајеве семантичког варирања на релацији деминутив ↔ хипокористик, деминутив ↔ пејоратив, и то међу лексемама са значењем занимања, статуса и сл. Захваљујући запажањима искусних лексикографа, аналошки се могу извести и корисна решења за обраду аугментативних пејоратива у РСАНУ.

ексцерпираној из описних речника на основу формулативне дефиниције 'аугм. и пеј. од X' нашао се тако низ аугментативних лексема за које контекстуалне реализације у Електронском корпусу сведоче да је значење пејорације потпуно потиснуто, односно, трансформисано у лаудативно значење. Навешћемо по један такав случај из двају описних речника – аугментативни облик *глумчина* забележен у РСАНУ, односно, *фрајерчина*, у РМС, са циљем да проблематизујемо (не)оправданост регистравања ових јединица у речнику пејоратива који израђујемо.

Одредница у описном речнику	Примери у корпусу на интернету
<p>глумчина <i>аугм. и њеј. од глумац.</i> – Ха, ха, ха [...] злобно ће глумчина. – Каква госпа Мара; То би баш била глумчина и по, – вајкао се ђак полазећи на своју редитељску дужност; Претвара [се] и прерушује као стара олињала глумчина (РСАНУ).</p>	<p>Glumčina! Po ovim ulogama ćemo pamtiti Nikolu Simića; Danilo Lazović, velika glumčina, legenda! Na današnji dan umro je Zoran Radmilović – Glumčina; Ne postoji mali narod, a da je imao tako velikog glumca, kao što su Srbi imali Velimira Batu Živojinovića. Bio je glumčina, pojava, institucija, legenda; Ovakav je bio Josif Tatić, glumčina koja ima mesto u „Kafani kod besmrtnih“.</p>
<p>фрајерчина <i>аугм. и њеј. од фрајер</i> (РМС, без примера потврде)</p>	<p>„Kakva frajerčina!“ Skinuo se Miloš Biković, žene ne veruju šta vide; Otac Džastina Bibera se oženio na Jamajci: On je frajerčina, a evo kako izgleda njegova žena!; Iako mnoge žene pored sebe žele da imaju [...] osećajnog partnera, bavljenje sportom je nešto što će vas u njenim očima učiniti frajerčinom.</p>

Семантичку трансформацију компоненте величине 'велики' у сему позитивне оцене, тј. у лаудативну значењску компоненту, код лексема у сфери ЧОВЕК којима се реферише на представнике занимања или носиоце војних чинова, потврђују и реализације аугментатива *војничина*, *генералчина*, *играчина*, *инжењерчина*, *официрчина*, *џрофесорчина* итд. Отуда проистиче да приликом формирања корпуса за речник пејоратива на основу грађе прикупљене из описних речника морамо бити критични према аугментативним лексемама у сфери ЧОВЕК које су дефинисане формулом 'аугм. и пеј. од X'. С тим у вези се питамо да ли јединице за које у савременом језику, и то у великом броју примера у електронском корпусу, не налазимо потврде за реализацију погрдног значења (а такав је случај са лексемама *глумчина*, *фрајерчина* и др.) – уопште треба уврстити у речник пејоратива чијом се израдом бавимо, упркос присуству квалификатора *њеј.* у њиховим дефиницијама. На ово и бројна друга питања у овој фази припремног рада на речнику још увек немамо одговор.

7. Уместо закључка

У неколико тачака у овом раду илустровани су најзначајнији проблеми са којима се сусреће лексикограф на почетку планираног пројекта израде речника пејоратива у сфери човек у српском језику. Овом приликом представљене су неке недоумице које прате процес ексцерпције грађе из описних једнојезичника РСАНУ и РМС а последица су начина лексикографске обраде лексема погрдног значења којима се именује и квалификује човек у тим двама речницима. У нашим ранијим лексиколошким истраживањима примећено је да лексикографски опис овог типа лексике одликује извесна неуједначеност, тачније да се пејоративне лексеме на неки начин „опиру“ уједначеном начину дефинисања. То је у извесној мери и очекивано ако имамо у виду да се ради о лексемама чије се значење заснива на неколиким типовима блиских конотативних семантичких компонената, те да њихов лексикографски опис умногоме зависи од субјективног језичког осећања појединачних обрађивача. Такво стање у општим дескриптивним речницима рефлектује се на прикупљање грађе за речник пејоратива и уједно отвара различита питања везана за концепцију његове израде, те структуисање одреднице и одабир информација које ће бити представљене у речничком чланку. У овом раду проблематизујемо одређене лексикографске поступке у опису пејоратива у РСАНУ и РМС и, уз осврт на њих, разматрамо потенцијална решења која се могу применити у обради лексема погрдног значења у будућем речнику. Таквим приступом тежимо креирању лексикографског дела које није само збирка пејоративних речи са дефиницијама, већ свеобухватан приручник у чијем оквиру ће на исцрпан начин бити представљене лексичко-семантичке и творбене специфичности овог дела лексичког фонда српског језика. Речник пејоратива којима се именује човек тако би постао драгоцен извор за лексиколошка и лингвокултуролошка истраживања, те проучавања слике света говорника српског језика. Овај посебан тип дескриптивног речника уједно би могао послужити лексикографима који раде на Речнику САНУ приликом дефинисања и квалификовања одређених подтипова пејоративних лексема, а све у циљу постизања што веће систематичности у њиховој обради.

Извори

- Андрић, Драгослав. *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*. 2. изд. Београд: Zepher Book World, 2005.
- Електронски корпус српског језика*, <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XX, Српска академија наука и уметности, Београд, 1959–.

- РСЈ: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- Ђирковић, Симо Ц. *Речник урбане свакодневице: кулисе ђред лицем времена*. Београд: Hesperia, 2011.
- Шипка, Данко. *Речник ојсцених речи и израза*. Нови Сад: Прометеј, 2011.

*

- Gerzić, Borivoj, Gerzić Nataša, *Rečnik savremenog beogradskog žargona*, Beograd: Istar, 2002.

Литература

- Апресјан, Јо. Д. *Избранные труды: Интегральное описание языка и системная лексикография*, Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995.
- Арутюнова, Н. Д., *Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт*, Москва: Наука, 1988.
- Ахманова, О. С., *Словарь лингвистических терминов*, Москва: Издательство «Советская энциклопедия», 1966.
- Бугарски, Ранко. *Жаргон*, Београд: Библиотека XX век, 2006.
- Вельковић Станковић, Драгана. *Речи субјективне оцене у насјави српског језика и књижевности*, Београд: Филолошки факултет, 2011.
- Гортан-Премк, Даринка. „Српска лексикографија данас“. *Јужнословенски филолог*, LXXIII/3–4 (2017): 291–313.
- Гортан-Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Грицкат, Ирена. „О неким особеностима деминуције“, *Јужнословенски филолог*, LI (1995): 1–30.
- Јовановић, Ненад. *Речник САНУ и његова улога у лексичкој стандардизацији српског језика (са историјског и лексикографског аспектa)*. Необјављена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет, 2013.
- Јовановић, Ненад. „Лексикографски метајезик у Речнику САНУ“. У: Р. Драгићевић (ур.) *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колективна монографија)*, Београд: Филолошки факултет, 2014, 195–231.
- Јовановић, Владан. *Деминутивне и аугментивне именице у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.
- Јовановић, Јована. „Пејоративи у именовању припадника неких друштвених група у српском језику“. У: В. Лопичић, Б. Мишић Илић (ур.) *Зборник са научне конференције Језик, књижевност, маргинализација*, Ниш: Филозофски факултет, 2014, 143–157.
- Јовановић, Јована. *Лексика погрдног значења у именовању човека у српском језику*. Необјављена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет, 2018.
- Јовановић, Јована. „Пејоративи у номинацији човека у српском језику“. *Јужнословенски филолог*, LXXVII/1 (2021), 127–161.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Други део, Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, 2003.

- Оташевић, Ђорђе. „Типологија речника српског језика I (теоријски оквир)“. *Наш језик XLV/1–2* (2014), 29–48.
- Ристић, Стана. „Конотативни аспекти значења експресивне лексике“. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику XXXVII/1–2* (1994), 537–542.
- Ристић, Стана. „Типови експресивне лексике у савременом српском језику (модел ’особа + психичка или морална особина’)“. *Јужнословенски филолог*, ЛП (1996), 57–78.
- Ристић, Стана, *Експресивна лексика у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004.
- Ристић, С., Б. Милосављевић, В. Јовановић, „Деминутивни са суфиксима *-че* и *-(ч)ић* (лексикографско-лексиколошки приступ)“, *Српски језик*, X/1–2 (1995): 597–616.
- Ристић, Стана. *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2006.
- Ристић, Стана. „Квалификатори у српској лексикографији“. У: Р. Драгићевић (ур.) *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колеktivна монографија)*, Београд: Филолошки факултет, 2014, 113–130.
- Телия, В. Н., *Коннотативный аспект семантики номинативных единиц*. Москва: Наука, 1986.
- Чоролеева, М. Г. „Теорија на лексикографијата и класификацијата на речниците“. У: С. Ристић, И. Лазич Коњик, Н. Ивановић (ур.) *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених пристојања*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 79–86.
- Шаховский, В. И., „Типы значений эмотивной лексики“. *Вопросы языкознания*, 1994/1, 20–25.
- Шмелев, Д. Н. *Проблемы семантического анализа лексики*, Москва: Издательство ЛКИ, 2008.
- Щчерба, Л. В. *Опыт общей теории лексикографии. Этюд I. Основные типы словарей*, Архив петербургской русистики, <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/sherba/sherba9.htm>

*

- Dictionary of Language and Linguistics* – Hadumod Bussman, London – New York: Routledge, 2006.
- Hom, Christopher. „Pejoratives“. *Philosophy compass*, 5/2 (2010): 164–185.
- Kristal, Dejvid. *Kembrička enciklopedija jezika*, Београд: Nolit, 1987.
- Peco, A., Ž. Stanojčić, *Mozaik znanja – enciklopedijski leksikon. Srpskohrvatski jezik*, Београд: Interpres, 1972.
- Simeon, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska, 1969.
- Zgusta, Ladislav. *Priručnik leksikografije*, Sarajevo: Svjetlost, 1991.

TOWARDS A DICTIONARY OF PEJORATIVE WORDS
IN THE SERBIAN LANGUAGE

S u m m a r y

The paper discusses the methodology of making a dictionary of pejorative words denoting people in the contemporary Serbian language. We point to a number of theoretical aspects of this lexicographic project with special emphasis on problems related to different types of sources for collecting lexical material for this work – dictionaries, contemporary literary works, journalism, colloquial language. With regard to that, we consider forming relevant criteria that should be applied when collecting pejoratives from the Dictionary of the Serbian Academy of Sciences and Arts, the six-volume Dictionary of Matica Srpska, and the one-volume Dictionary of Matica Srpska. The paper draws attention to the lexicographic treatment of derogatory lexemes in these descriptive dictionaries, especially pragmatic-stylistic labels, in order to find appropriate solutions and models for processing and defining units of this type in the future lexicon of pejoratives. Also, we try to present several possible variants of the organization of a dictionary entry as well as the information that will be given within it regarding the lexical-semantic and derivational characteristics of the included units.

Keywords: pejorative, derogatory meaning, lexeme denoting and qualifying people, lexicography, descriptive dictionary, pragmatic-stylistic labels, Serbian language.